

TURIZMNI BOSHQARISHDA DAVLATNING ROLI

Shohrubbek Ruziyev Ravshanbek o‘g‘li

Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),

Qo‘qon universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori

Turizm sohasi har bir mamlakat uchun katta iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ega bo‘lib, buning natijasida turizmni boshqarish davlat organlarini shakllantirish ancha murakkab jarayondir.

Hukumat, ayniqsa rivojlangan mamlakatlarda turizmni rivojlantirishda ko‘pincha qo‘llab-quvvatlovchi va asosan yordamchi rol o‘ynagan. Masalan, Buyuk Britaniyada, masalan, 1969 yilda hukumat o‘zining Turizmni rivojlantirish to‘g‘risidagi qonuni orqali nafaqat yangi mehmonxonalar qurilishini moliyalashtirish orqali sanoatni qo‘llab-quvvatladi, balki Uels, Angliya va Shotlandiyada turli milliy turistik kengashlar va turistik tashkilotlarni tashkil etdi. Ko‘pgina rivojlangan mamlakatlarda hukumat "yashirin" rolni o‘z zimmasiga olishga intiladi, ya‘ni u infratuzilmani ta‘minlaydi va turizm rivojlanishini yo‘naltirish va rag‘batlantirish uchun kerak bo‘lganda aralashadi. Biroq, rivojlanayotgan mamlakatlarda hukumatlar ancha faolroq va qo‘llab-quvvatlovchi intervension rol o‘ynashi kerak edi.

Turizm industriyasida hukumatning roli haqida jiddiy munozaralar mavjud. Takliflardan biri shundaki, ko‘pchilik rivojlangan mamlakatlarda hukumat yuqorida aytib o‘tilganidek, infratuzilma va vakillik milliy turizm organini taqdim etish orqali turizmni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash rolini o‘ynaydi.

Ko‘pgina hukumatlar turizm industriyasini rivojlantirishni rag‘batlantirish uchun investitsion imtiyozlarni taklif qiladilar. Hindiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda hukumat Hindiston turizmni rivojlantirish korporatsiyasi orqali sayyohlik ob‘ektlariga (chang‘i kurortlari va mehmonxonalar) va turizm xizmatlariga (sayohat agentliklari, avtobuslar, avtomobil ijarasi kompaniyalari va aviakompaniyalar) sarmoya kiritdi.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida turizm sanoatining roli turizmni davlat tomonidan boshqarish zaruriyatini oldindan belgilab beradi. Shu bilan birga, turizmning hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi rolini ortiqcha baholamaslik kerak, chunki turizm sanoati ko‘p jihatdan xizmat ko‘rsatish sohasi bilan bog‘liq bo‘lib, unga haddan tashqari qaramlik milliy xavfsizlikka tahdid soladi, chunki u deyarli har doim inqirozli vaziyatlarda o‘z qiymatini yo‘qotadigan ikkilamchi ehtiyojlarga asoslanadi. uning ahamiyati va moddiy ishlab chiqarish tomonidan ishlab chiqariladigan birlamchi ehtiyojlar birinchi o‘ringa chiqadi. Shuning uchun turizm industriyasini davlat tomonidan boshqarishda turizmning milliy yoki mintaqaviy iqtisodiyotning tarmoq tuzilmasidagi o‘rnini aniq belgilash muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu sohaga haddan tashqari bog‘liqlikni bartaraf etish uchun yuqori darajadagi o‘zgaruvchanlik bilan tavsiflanadi. ekzogen omillarning ta‘siri.

Bozor munosabatlari rivojlanishining zamonaviy sharoitida turizm nafaqat mahalliy byudjetlarni soliq tushumlari hisobidan to‘ldirish vositasi, balki hududni rivojlantirishning muhim omili sifatida ham mintaqaviy iqtisodiyoti uchun alohida ahamiyatga ega. turizmni rivojlantirishning zaruriy sharti hisoblangan hududning ekologik holatiga jiddiy talablar.

Demak, hududlar infratuzilmasini rivojlantirishga yangi talablar qo‘yilmoqda, bu esa turistlarning nafaqat dam olishga bo‘lgan ehtiyojini, balki o‘z-o‘zini anglash va dunyoni bilish imkoniyatlarini ta‘minlashi, o‘z navbatida, rivojlanish uchun alohida talablarni shakllantirishi kerak. turizm industriyasidan. Bularning

barchasi turizmning bosqichma-bosqich institutsionallashuvidan, ya'ni uning nafaqat iqtisodiyot tarmoqlaridan biri sifatida, balki hududlarni rivojlantirishning institutsional omili sifatida shakllanayotganidan dalolat beradi.

Muammoli tomonlar, birinchi navbatda, bozor va uning sub'ektlari manfaatlarining aholining iqtisodiy farovonligi darajasining o'sishi tufayli ijtimoiy taraqqiyotga qaratilgan milliy manfaatlar bilan to'qnashuvi jarayonida yuzaga keladi. Ayrim tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, davlatning iqtisodiyotga aralashuvi zarurati bozor mexanizmining o'zi samarali faoliyat ko'rsatishi uchun sharoit yaratish, bozor jarayonlarining salbiy oqibatlarini bartaraf etish, jahon bozorida milliy manfaatlarni himoya qilish bilan bog'liq. bozor mexanizmi hal qila olmaydigan yoki yomon hal qiladigan muammolarni hal qilish.

E.Kozlovskiyning fikricha, "davlat tomonidan tartibga solish – bozor" o'zaro ta'sirida birlamchi bo'g'in bozor bo'lib, davlat tomonidan tartibga solish uning mavjud bo'lishi uchun umumiy shart-sharoitlarni ta'minlovchi, o'z sub'ektlari uchun boshlang'ich sharoitlarni tenglashtiradigan va bartaraf qiluvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. iloji bo'lsa, bozor elementlarining salbiy ko'rinishlari.

Bozorning davlat bilan o'zaro munosabatlaridagi ustuvorligi uning o'zini o'zi tartibga solish natijasidir, bu ideal sharoitlarda resurslarni samarali taqsimlashni ta'minlaydi. Biroq, deyarli har doim bozor mexanizmi resurslardan optimal foydalanishni ta'minlamaydi, chunki bir bozor sub'ekti boshqa sub'ektning holatini yomonlashtirmasdan turib o'z mavqegini yaxshilay olmaydi (Pareto effekti deb ataladi). Bunday munosabatlar natijasida turli xil tashqi ta'sirlar paydo bo'ladi ¹.

Turizm industriyasini davlat tomonidan boshqarish zarurati sohaning o'ziga xos xususiyatlari bilan ham asoslanadi. Turizm sanoati davlat boshqaruvining o'ziga xos ob'ekti hisoblanadi: bir tomondan, turistik mahsulot iste'molchi ehtiyojlarini qondirishi va mamlakatning dunyoda ijobiy imidjini shakllantirishga hissa qo'shishi kerak, ikkinchi tomondan, menejment. ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy samaraga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Darhaqiqat, turizm industriyasini davlat tomonidan boshqarishning yetakchi maqsadi sifatida turizm sohasi va moddiy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasi hamda xalq xo'jaligi bilan bog'liq bo'lgan tegishli soha va tarmoqlarning faoliyat yuritishi va rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlarni shakllantirishni ko'rish mumkin.

ma'lum strategik maqsadlarga erishish uchun davlat boshqaruvining samarali mexanizmi orqali sohaga yoki uning alohida tarkibiy qismlariga maqsadli ta'sir ko'rsatadigan davlat faoliyati turi tushunilishi kerak.

Turizm industriyasini davlat tomonidan tartibga solish - bu amaliy xususiyatga ega bo'lgan va ma'lum maqsadlarga erishishga funktsional yo'naltirilgan ob'ekt sifatida turizm industriyasiga boshqaruv sub'ektlariga ta'sir qilish usullari majmuidir.

Davlat tomonidan tartibga solishning boshqaruvdan ajralib turadigan xususiyati boshqaruv funktsiyalarini amalga oshirish jarayonida bozor qonunlarini hisobga olishdir. **Ya'ni, davlat boshqaruvi tegishli mexanizmni amalga oshirishning nazariy qobig'i va kontseptual asosi bo'lib, davlat tomonidan tartibga solish bozorga joriy jarayonlarni va ularning prognozlarini majburiy kiritish bilan amaliy jihatdan o'z aksini topadi.**

¹Экстерналия (англ. externality), или внешний эффект, в экономической теории — воздействие рыночной транзакции на третьи лица, не опосредованное рынком. Основы понятия были введены в 1920 г. Артуром Сесилом Лигу в книге «Экономическая теория благосостояния» (источник — Википедия).

Turizm sohasini davlat tomonidan boshqarish davlat, jamoat va xususiy tuzilmalarning huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa xarakterdagi harakat usullari, mexanizmlari va vositalarini ishlab chiqish va amalga oshirish bo'yicha maqsadli faoliyati sifatida davlat turizm siyosati orqali amalga oshiriladi. Mazkur faoliyat mavjud turizm salohiyatidan oqilona foydalanish tamoyillari asosida turizm sohasini samarali rivojlantirishni ta'minlash, turistik xizmatlar va tovarlarga bo'lgan ichki va tashqi talabni qondirish maqsadida amalga oshiriladi.

Turizm sektorini davlat boshqaruvining strategik vazifalari quyidagilardan iborat:

- turizm funksiyalarini amalga oshirishdan ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy samaraga erishish;
- turizm industriyasining hududdagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga salbiy ta'sirining oldini olish yoki bartaraf etish (to'liq yoki qisman);
- sanoatni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida turizmga ekologik omillarning ta'sirini baholash.

Turizm sohasida davlatning rolini tahlil qilish ushbu sohada rivojlanishning bir nechta kontseptual vektorlari mavjudligini ko'rsatdi:

- *institutsional* - normativ-huquqiy bazani takomillashtirish va turizmni rivojlantirishning strategik va dasturiy hujjatlarini ishlab chiqish;
- *tashkiliy* — mintaqaviy darajada turizm va rekreatsiya sektorini boshqarish tuzilmasining strategik maqsadlari va funksiyalariga muvofiqlashtirish;
- *axborot* — tabiiy va madaniy resurslar ro'yxati va kadastrlarini yaratish, mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan birgalikda turizm sohasini rivojlantirish ko'rsatkichlari bo'yicha dolzarb ma'lumotlar to'planishini ta'minlash;
- *iqtisodiy* — turizm va rekreatsiyani rivojlantirishni iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish, innovatsion va samarali loyihalarni birgalikda moliyalashtirish uchun grant mablag'larini ajratish.

Turizm industriyasi davlat boshqaruvining ko'p qirrali ob'ekti ekanligini hisobga olsak, ya'ni bir tomondan, integratsiyalashgan turizm mahsuloti iste'molchilarning xilma-xil ehtiyojlarini qondirishi va dunyoda mamlakatning qulay imijini yaratishga xizmat qilishi kerak. darajada, boshqa tomondan, turizm sohasidagi davlat boshqaruvi ijtimoiy-iqtisodiy nuqtai nazardan ijobiy samaraga erishishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak, shuning uchun turizm industriyasini davlat tomonidan boshqarish zarurati zaruriyatning natijasi sifatida qaralishi kerak. jamiyat hayotining barcha sohalarida davlat funktsiyasi sifatida davlat tomonidan tartibga solish uchun.

1- jadval.

Turizmدا davlat boshqaruvining yo'qligi sababli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar

Muammoli tomonning nomi	Xarakteristikasi
Ijtimoiy	Mehnat resurslarining turizm sektoriga boshqasidan o'tishi milliy iqtisodiyotning ishlab chiqarish sektori va xizmat ko'rsatish sohasining tarkibiy qismlari; turistlar va mahalliy aholi o'rtasida salbiy munosabatlarning paydo bo'lishi; jinoyatchilik darajasining oshishi
Iqtisodiy	Milliy iqtisodiyotning turizmga bog'liqligining sezilarli darajasi; chet elga valyuta eksporti va buning natijasida chiqish turizmining kirish turizmidan oshib ketishi; turizm industriyasidagi tadbirkorlik

	faoliyatining iqtisodiyotning soya sektoriga ketishi; yuqori daromadli faoliyat sohasi sifatida turizm industriyasiga investitsiya kapitalining ustun migratsiyasi
Ekologik	Turistik oqimlarning hududning atrof-muhitiga salbiy ta'siri va haddan tashqari yuklanishi natijasida ekologik muammolar tahdidi
Madaniy	Mahalliy va milliy mentalitet xususiyatlarini turistlar manfaatlariga moslashtirish; hududga haddan tashqari turistik yuk tushishi natijasida tarixiy va madaniy ahamiyatga ega ob'ektlarning yo'q qilinishi
Tarbiyaviy	Ijtimoiy-iqtisodiy ma'noda ularning yuqori darajada rivojlanishi natijasida turistik qiziqishlarni xorijiy madaniyat va boshqa mamlakatlarning urf-odatlariga jalb qilish; aholining migratsiya harakatchanligini faollashtirish
Globalashuv	Turist maqomidagi boshqa mamlakatlar shaxslarining davriy tashriflari natijasida madaniy, lingvistik, axloqiy farqlarni e'tiborsiz qoldirish

Turli xil ijtimoiy-madaniy jarayonlar bilan bog'liq hodisalar turizm industriyasining tashqi omillarga bevosita va bilvosita sezgirligining oshishi bilan bog'liq. Shu bilan birga, mehmonxona korxonalarini davlat tomonidan bir qator muammoli vaziyatlarga duch kelishlari kerak.

Qo'llab-quvvatlash keyingi mavjudligi, rivojlanishi va samarali ishlashi uchun zarur Ushbu qo'llab-quvvatlash zarur bo'ladigan bir nechta shartlar (omillar) mavjud.

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda davlat darajasida turizmga ko'rsatiladigan xizmatlarni standartlashtirish tendentsiyasi mavjud. Shu munosabat bilan bir qator qonunchilik tashabbuslari qabul qilinmoqda, ularning amalga oshirilishi mehmonxona korxonalarini tomonidan moddiy xarajatlarga olib keladi.

Hukumat yordamini talab qiladigan muayyan iqtisodiy vaziyatlar mavjud, masalan, umumiy iqtisodiy tanazzul, inflyatsiya va biznes muhitining yomonlashuvini tavsiflovchi boshqa tendentsiyalar.

Bundan tashqari, zudlik bilan javob berish va qo'llab-quvvatlashni talab qiladigan bir qator inqirozli vaziyatlar mavjud. Bu tabiiy ofatlar, tabiiy ofatlar, harbiy harakatlar va boshqa xavf omillarini o'z ichiga olishi mumkin. Shunday qilib, 2020-yilda yangi koronavirus infeksiyasi COVID-19 tarqalishi bilan bog'liq vaziyat ushbu vaziyatdan eng ko'p zarar ko'rgan tarmoqlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash chLoralari zarurligini ko'rsatdi.

Shunday qilib, turizm sohasini davlat boshqaruvi nafaqat mamlakat tomonidan turizm funksiyalarini amalga oshirishdan ijobiy natijalar olishga, balki turizm sohasi ta'sirida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarni zararsizlantirishga va oldini olishga ham yo'naltirilishi kerak. Bundan tashqari, ma'lum bir hududda turizm sanoatining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan ekologik omillarning ta'sir darajasini baholash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xurshidjon, T., & Ravshan o‘g‘li, R. S. (2023). *MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING RIVOJLANISHI ORQALI BANKLARNING TRANSFORMATSION SALOHİYATIGA TA’SIRI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 111-116.
2. Mukhammadsiddik, A., Bobir, T., & Shohruxbek, R. (2022). *Main Tendencies of Historical and Cultural Tourism Development in Uzbekistan. In Event Tourism in Asian Countries (pp. 9-37). Apple Academic Press.*
3. Ruziev, S. (2022). *Hamidjon Rasulov. Abbosxon Yusupov. Mehmondo'stlik va turizm sanoatidagi boshqaruv soxalarida gender xilma-xilligi.*
4. Ravshanjon o‘g‘li, R. S. (2023). *ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA TURIZM SOHASIDAGI MUAMMOLARGA YECHIMLAR. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 305-308.